

Forhistoriske spor i Sydthy

Af Jens Jørgen Bangsgaard, Baunehøj 37, Osted

Undersøgelse af Jernalder-bebyggelse under den nye skole i Hurup

Thy er et gammelt kulturområde. Det sydlige Thy har været aktivt lige fra istiden til i dag, og alt tyder på, at Sydthy fortsat vil være langt fremme på scenen! Danmark - sådan héd det iøvrigt ikke dengang, var stadig tundra, så ingen kunne overleve her om vinteren. Fra ca. år 15.000 f.Kr., har Thy været med.

Man skal ikke have tilknytning til Sydthy ret længe, før denne egn lader én vide, at egnen har været og stadig er noget helt specielt.

Johannes Brøndsted (1890-1965) forsøger i kortmaterialet til sit imponante værk: Danmarks Oldtid bind 1-3, at påvise en sammenhæng mellem forhistoriske bosættelser og jordbundstyper (bonitet) det pågældende sted.

I det lille hæfte, der følger med Danmarks oldtid, peges der på, at Thy stort set var leveringsdygtig i de jordbundstyper, der tiltalte stenalderbønderne. Størst er afstanden mellem højene på istidsleret og dermed den fedeste muld mellem Hundborg og Nørhå lige nord for grænsen til Sydthy.

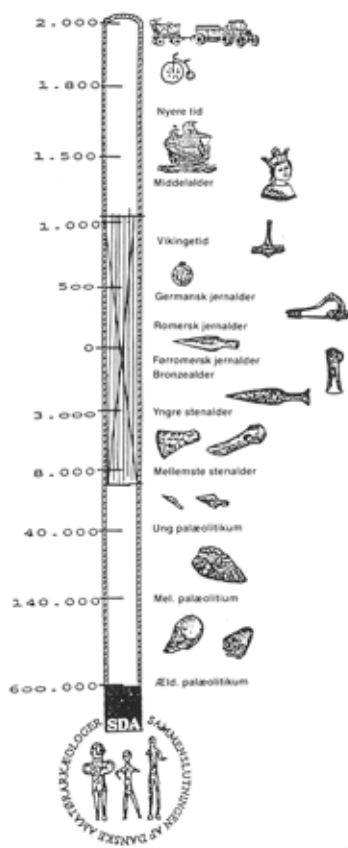
Dette istidsleret betyder også, at højene ikke er så talrige ved Kopperø og Helligsø.

Udover alle erkendte bopladser og begravelser inde i landet, ligger der givetvis mange gemte i sandet i det vestlige Sydthy. Vi kender i dag ca. 1.600 oldtids-gravhøje i landsdelen: mellem Draget og Lund Fjord. Når vi dertil lægger højene under sandet i vest og de overpløjede og på anden måde sløjfede høje; lyder et kvalificeret gæt på omkring 4.000 store bronzealderhøje oprindeligt i det egentlige Thy. En tilsvarende koncentration af de henimod 3.500 år gamle høje findes ingen andre steder i Skandinavien!

Oldtidens tre-periode inddeling:

Tre af de vigtigste metoder er C-14 dateringen (kulstof 14) dendrologien (årrings-metoden) og pollen-analyserne. Ved en såkaldt kryds-datering, mellem disse tre metoder, er det faktisk muligt at opnå en meget præcis datering, og slet ikke en usikkerhed på den +/- 100 år som de første dateringer indebar.

Ved fundet af EGTVED-PIGEN i 1921, havde man adgang til alle tre metoder. Ved senere (efter ca. 1970) analyser fandt man både

pigens dødstidspunkt og fødselstidspunkt for træet, kisten var lavet af. Nogle blomstrende rølliker var kommet i klemme, da kisten skulle lukkes; og derfor kunne man også med sikkerhed sige i hvilken måned, kisten var blevet lukket.

For en ordens skyld skal det her nævnes, at det altid forudsættes, at begravelsespladserne (højene) ikke lå ret langt fra bopladserne.

Når der ved visse årstal tages et forbehold, står et ca. skyldes det ikke usikkerhed vedrørende årstallene; men i højere grad, at perioderne overlappede hinanden. Et eksempel: langt ind i bronzealderen var værktøj og våben af bronze endnu forbeholdt de mere velhavende; mens det store flertal fortsat benyttede flint!

Stenalderen:

Som noget helt specielt, inddeler man STENALDEREN i to underperioder.

Forklaringen skal findes i, at nok lavede man i begge Stenaldrer, sine våben og værktøj af sten; fortrinsvis af flint. Forskellen mellem de to perioder er dog ret markant: I den ældste stenalder levede man af at gå på jagt og af at fiske. I den yngre stenalder ernærede folk sig ved at dyrke jorden og af at holde husdyr. Der skete dog samtidig en betydelig forfining af flint-teknikken.

Jæger-samler-stenalderen (indtil ca. 4.000 f.Kr.)

Køkkenmøddingen fra jægerstenalderen for mere end 7.000 år siden er fundet i Sydthy især nær ved vandløb, søer og Limfjordsegnene, da fiskeri var af afgørende betydning for disse folks overlevelse. Sideløbende med udgravning af jernalderhustomterne i Ginnerup, undersøgte man levn fra køkkenmøddingen på en mark i Ullerup. Fundet er fra ca. 8.000 f.Kr. Der er fundet meget, der tyder på, at jægerstenalderfolket havde en sommerboplads nær ved vandet, og en vinterboplads længere inde i landet.

Bonde-stenalderen (ca. 4.000 - Ca. 1.800 f.Kr.)

Sydthy har tidligt været beboet af de senere stenalderbønder. Det vidner bl.a. jættestuen Lundehøj om. Den er Thylands anseeligste jættestue. Lundehøj består af et hovedkammer, 7,5 meter langt; 2,5 meter bredt og 1,5 meget højt; bygget af 11 bæresten og 4 dæksten. Et lille bikammer, 2 meter på hvert led; bygget af 4 bæresten og 1 dæksten. Samt en gang af 4 par bæresten. Kammeret åbnedes i 1837. I bikammeret fandt man en del menneskeknogler, en stridsøkse af sten og nogle lerkarskår. Jættestuen, der ligger ved Heltborg, er tilgængelig.

Bronzealderen:

De tydeligste spor efter fortidig aktivitet har bronzealderfolket helt sikkert efterladt sig i Sydthy's landskab. Folket, med de kolosale gravhøje, levede for ca. 3.500 år siden. Ældre bronzealder var en virkelig storhedstid i Sydthy. I et bredt bælte fra Kobberø over Ulsted vest om Hurup til Visby bredning ligger bronzefolkets begravelse: De store høje; der fortæller os at netop dette område har været særlig rig på landsbyer.

På et areal i Dover Plantage findes 16 høje, hvoraf fem store; og to anseelige langhøje. På et område af den fredede Ydby Hede, ligger 19 høje, hvoraf 2 ligger udenfor det fredede areal. Fra den gruppe høje er der vid udsigt, og de danner et oltidsminde af sjælden skønhed.

Gruppen rummer store og små høje og tillige en anseelig langhøj.

På det fredede areal mellem Brokjær Voldsted og Skibsted Fjord ligger 12 høje, hvoriblandt den

Urnebegravelse fra Keltisk jernalder. Urnen indeholder brændte menneskeknogler

anseelige Kløvenhøj. Fra denne høj er der en storslået udsigt over Skibsted Fjord og over store dele af egnen i øvrigt.

Jernalderen

Keltisk jernalder (ca. 400 f.Kr.-0)

Romersk jernalder (0 - ca. 400 e.Kr.)

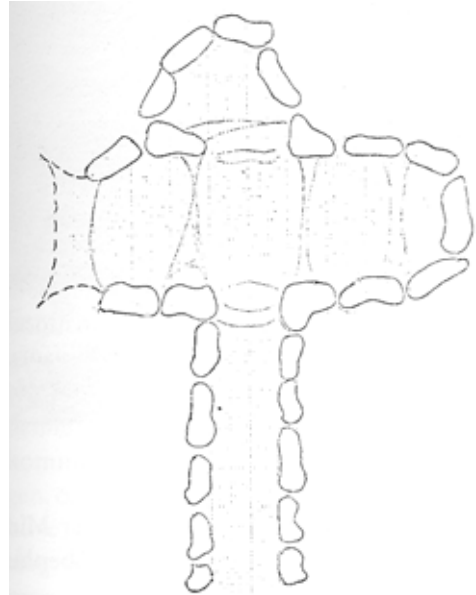
Germansk jernalder (ca. 400 - ca. 800)

Landsbyer fra forskellige perioder af Jernalderen, finder vi også i omtrent det samme bælte som i Bronzealderen. Dog markerer Vestervig-området sig. Meget markant bliver billedet omkring og i Hurup.

Da man i 1965/66 forberedte byggeri af den nye skole og af hallen, lavede Nationalmuseet en udgravning og en undersøgelse af en landsby fra Romersk jernalder, der lå (og ligger) under disse bygninger. En meget omfattende boplads, som desværre på grund af utilstrækkelige pengemidler for størstedelens vedkommende må ligge gemt under jordoverfladen til senere generationers arkæologer. Her fandt man noget helt specielt: en græstørvmåtte foran indgangsdøren til nogle af husene. Altså en forløber for vore dages "elefantriste".

Virkelig interessant bliver Ginnerup med det berømte fund fra Keltisk jernalders midte, = 100 - 200 år før Kristi fødsel. Perioden kaldes også førromersk - eller ældre romersk jernalder og dækker tidsrummet 400 år før vor tidsregning til det, vi kalder år 0.

Vel var Ginnerupfundet (1922-1935) meget bemærkelsesværdigt; især på grund af de store beholdere af keramisk materiale og de mange romerske mønter. Både Hurup- og Vestervig fundene afslørede jernalderbebyggelser fra

Grundplan af Jættestuen »Lundbøj« ved Heltborg

samme periode som Ginnerup; ældre og yngre romersk jernalder. Just nord for Vestervig Kirke findes en udgravet og fredet jernalderlandsby. Arealet sorteres under Nationalmuseet; der er offentlig adgang.

Ved Mariesminde i Tåbel fandt man bopladser fra samme periode som Hurup-, Vestervig- og senere fund nord for Hurup. Da man skulle anlægge omfartsvejen udenom Hurup mellem Vestervig og hovedvej 11 i Heltborg 300 meter før hovedvej 11 og 800 meter syd for bopladsen ved Ullerup Vestergaard fandt man ikke blot spor af bebyggelse; men faktisk en hel landsby fra yngre romersk jernalder (0-400). Bebyggelserne bliver bemærkelsesværdige ved, at de fortsætter ind i perioden 200-400 f.Kr. En periode af yngre romersk jernalder, hvis bopladsfundstof ellers er meget ringe.

I årene, hvor Ginnerup-undersøgelserne stod på, blev der også undersøgt et område; på en mark til Ullerup Vestergaard. Her blev gravet af Johs. Brøndsted og P. V. Glob (1911-1985), men undersøgelserne skete formelt - i hvert fald i starten på ansvar af Gudmund Hatt (1884-1960), der af gårdens daværende ejer blev gjort opmærksom på, at der var "noget" på den pågældende mark. Denne, altså prof. Hatt var vist ikke særlig forhippet på undersøgelsen. Det var til gengæld Johs. Brøndsted, da det blev "hans tur" til at grave i Ginnerup. Meget taler for, at de to bebyggelser - den nord for Hurup og den i Ullerup - har meget nær slægtskab med hinanden.

Det er desværre ikke muligt helt at klarlægge; men der har sandsynligvis været en eftergravning i Ginnerup - og i Ullerup senere end 1935. P. V. Glob var da assistent hos Brøndsted. Han blev ansat i 1934 - 23 år gammel. Til "det grove" gravearbejde, med skovl, ansatte man to arbejdsmænd, begge fra Hurup. Den ene virkede meget interesseret, mens den anden ret ofte forkyndte, at dette var "Det mest idiotiske og nytteløse job, han nogensinde havde haft".

Denne senere undersøgelse fandt sted lige efter høst; sandsynligvis i to sæsoner muligvis med et år "sprunget over". Der blev i Ullerup fundet "en del spor" efter bebyggelse, som i alder svarede helt til de andre jernalderboplader.

Problemet er, at en egentlig udgravningsrapport aldrig blev offentliggjort vedr. gravningen i Ullerup. Fundet af nogle hustomter var nemlig ikke så interessante - dengang. Senere så man jo at Ginnerup-Ullerup ikke var enestående. Det viste sig, at en hel stribe af lignende fund blev gjort ved Vestervig Kirke, Mariesminde og Hurup Skole.

Vikingetid (ca. 800-1050)

Ca. 1,5 km vest for Hurup ligger Ashøje (93 meter over havet), der ifølge sagnet skal have været et betydeligt offersted (blote) til de nordiske guder - Aserne.

Da man i 1910 skulle udvide Hurup Kirkegård fandt man et fragment af en runesten med indskriften: "Thormod en velbyrdig (dreng rejste disse kumbler) efter NN sin fader (eller broder)". Indskrift af "Efter-Jelling-type"...

Stenen blev fundet, da man gennembrød kirkegårdsdiget. Der blev naturligvis ledt efter stenens manglende del; men uden resultat. De sten, som blev tilovers, solgte man til Vandbygningsvæsenet. Så enten er stumpen med

navnet på vedkommende stenen er rejst for, havnet i en hofde; måske er den slået til skærver, eller også sidder den endnu et sted i diget. Den sidstnævnte mulighed er nok IKKE særlig sandsynlig!

Ved gravningen til det nye tårns fundament ved Hørdum Kirke i efteråret 1954 fandt man som tærskelsten til en sengotisk trappedør en sten, på hvis underside var ristet en mytologisk fremstilling af Thors fiskeri efter Midgårdssormen. Stenen er nu opstillet i våbenhuset.

Tiden efter vikingetiden kalder vi her i Danmark

Middelalderen /1050-1536)

og tiden herefter, kalder vi simpelthen **Nyere tid (1536-**

Stednavne i oldtiden:

På en egn med stor aktivitet tidligt i oldtiden, må man forvente, at stederne har fået navne længe før vikingetiden. F.eks. er stednavne med endelserne -ing, -lev og -um ældre end vikingetiden. Omvendt har vikingerne deres karakteristiske stednavne-endelser f.eks. -rup, -strups. Hvorimod -by er typisk for senere, kristne stednavne.

Kilde: Sydthy Årbog 1992, side 22-26.